

KS. DAMIAN DOLNICKI
Opole, UO

POLSKOJĘZYCZNE BADANIA NAD JANEM KASJANEM

1. Tłumaczenia dzieł Kasjana – 2. Opracowania Kasjanowej spuścizny – 3. Hasła encyklopedyczne i podręcznikowe

Postać św. Jana Kasjana w polskiej literaturze teologicznej nie cieszy się zbyt-
nim zainteresowaniem¹. Fakt ten może dziwić o tyle, że przez wiele wieków jego
dzieła w chrześcijańskim świecie cieszyły się niemałym zainteresowaniem. W śred-
niowieczu Kasjan był niewątpliwie jednym z najczęściej czytanych autorów. Sam
św. BENEDYKT w swojej *Regule*² zachęcał do codziennej lektury jego dzieł. Stąd
też zwłaszcza środowiska zakonne pielęgnowały Kasjanową spuściznę. Pewien
problem w recepcji jego myśli stanowił błąd semipelagianizmu, który nieświadomie
został przez Kasjana popełniony. Dlatego przez pewien czas podchodzono
z rezerwą do jego nauczania, zwłaszcza dotyczącego łaski Bożej i wolnej woli
człowieka. Jednak dogłębna analiza tego nauczania pozwala zrozumieć, że ów błąd
nie może przekreślać całości jego myśli. Pewnie dlatego współczesna teologia du-
chowości zdaje się mieć bardzo wiele wspólnego z myślą Opata z Marsylii, często
bezpośrednio powołując się na jego twórczość. Wydaje się więc zasadnym, by przyj-
rzeć się polskiej literaturze teologicznej poświęconej wprost osobie i nauczaniu
Jana Kasjana.

W 1949 r. pojawił się w czasopiśmie „Collectanea Theologica” artykuł pt. *Jan
Kasjan w Polsce*³. Opracowanie to jest prawie w całości poświęcone pierwszemu
tłumaczeniu dzieł Kasjana na język polski. Przekład ten pochodzi z roku 1604,
a dokonane zostało przez ks. WOJCIECHA PUŁGESKOWICA z Pakości, kapłana klasz-
toru chełmińskiego. Jest to tłumaczenie dwóch dzieł Kasjana: *De institutis coeno-*

¹ Zaznaczyć trzeba, że w literaturze obcojęzycznej sytuacja wygląda nieco inaczej. Oprócz bardzo
wielu szczegółowych opracowań, ukazało się kilka monografii na temat Jana Kasjana, by wymienić cho-
ciażby: O. ABEL, *Studien zur der Geschichte des Johannes Cassianus*, München 1904; L. CHRISTIANI,
Cassien, St. Wandrille 1946; O. CHADWICK, *John Cassian*, Cambridge 1968; A. CASIDAY, *Tradition and
theology in St. John Cassian*, Oxford–New York 2007.

² Św. Benedykt w *Regule* dwa razy wspomina dzieła Kasjana: BENEDYKT Z NURSJI, *Reguła*, tł. A. Świ-
derkówna, Kraków 2005, nr 42, 73.

³ J. CZUJ, *Jan Kasjan w Polsce*, CT 21 (1949), z. 2–3, s. 142–148.

biorum oraz *Collationes Patrum*⁴ Pojawienie się tego tekstu jest świadectwem zainteresowania patrologią, a szczególnie dziełami Kasjana, jakie miało miejsce w Polsce na przełomie XVI i XVII w. Niestety, nie ma żadnego świadectwa, które by potwierdzało, że to zainteresowanie trwało przez kolejne wieki. Dopiero w XX w. zaczęły się pojawiać kolejne polskojęzyczne publikacje poświęcone postaci wybitnego Galijczyka. Są to zarówno tłumaczenia dzieł, jak i opracowania dotyczące poszczególnych zagadnień jego nauki. W ostatnim czasie pojawiły się również hasła słownikowe i encyklopedyczne poświęcone Kasjanowi.

1. Tłumaczenia dzieł Kasjana

W części końcowej wspomnianego wyżej artykułu autor jedynie wspomina kolejne polskie tłumaczenie *Collationes Patrum*, dokonane przez ks. L. WRZOŁA⁵. Był on teologiem, filozofem i tłumaczem. Urodził się na Śląsku, jako kapłan pełnił różne funkcje. Dzięki jego kontaktom ze środowiskiem poznańskim, w którym rozpoczęto wydawanie *Pism Ojców Kościoła*, dokonał tłumaczenia *Collationes Patrum*. W tej samej serii miał się również ukazać przekład *De institutis coenobiorum* Kasjana, ale, niestety, tego zamiaru ks. Wrzoł nigdy nie zrealizował, ponieważ zmarł przedwcześnie. Jego tłumaczenie *Rozmów*, choć na owe czasy było dokonaniem bardzo znaczącym i uczynionym na dobrym poziomie, z upływem lat stało się trudno przyswajalne z racji zmian, jakie zaszły w języku polskim⁶

Na marginesie należy dodać, że poza tłumaczeniem *Rozmów* ukazały się jeszcze inne opracowania ks. Wrzoła poświęcone Kasjanowi. W języku polskim opublikowany został artykuł dotyczący grzechów głównych⁷ I choć w tytule nie pojawia się imię Galijczyka, to jednak chodzi tu właśnie o jego nauczanie na temat grzechów głównych. Podobna tematyka poruszona jest w dwóch innych artykułach, które napisane zostały w języku niemieckim⁸. Pierwszy poświęcony jest wizji człowieka u Kasjana, zwłaszcza relacji wolnej woli i łaski. Drugi, podobnie jak ten wydany w języku polskim, jest wywodem na temat grzechów głównych.

Wracając do polskich tłumaczeń tekstów Opata z Marsylii, wspomnieć trzeba o najnowszym w tym względzie dokonaniu. Ks. A. NOCOŃ (patrolog zajmujący się szeroko nauczaniem Kasjana, będący obecnie najlepszym w Polsce specjalistą w tej

⁴ *Tamże*, s. 142.

⁵ JAN KASJAN, *Rozmów dwadzieścia cztery*, tł. L. Wrzoł, (POK 6–7), Poznań 1928–1929. *Rozmowa XIV* w tłumaczeniu ks. Wrzoła, z nieznacznymi tylko poprawkami, została również wydrukowana w drugiej części książki: *Lectio divina. Boże Czytanie*, (Z Tradycji Mniszej 2), Kraków 1991.

⁶ A. NOCOŃ, *Wstęp*, (Źródła Monastyczne 28), Kraków 2002 (dalej: ŻrMon), s. 46–48.

⁷ L. WRZOŁ, *Początki historyczne nauki o siedmiu grzechach głównych*, MKW 12 (1919); 1–2 (1920).

⁸ L. WRZOŁ, *Die Psychologie des Johannes Cassianus*, DTh 32 (1918), s. 181–213, 425–456; TENŻE, *Die Hauptsündenlehre des Johannes Cassianus und ihre historischen Quellen*, DTh 10 (1923), s. 385–404.

dziedzinie), dostrzegając wspomniane wcześniej mankamenty prawie stuletniego tłumaczenia ks. Wrzoła, podjął się wysiłku przetłumaczenia na nowo *Rozmów* Kasjana. Pierwsza jego część (*Rozmowy I–X*) wydana została w 2002 r. w ramach benedyktyńskiej serii *Źródła Monastyczne*⁹. Ten przekład jest poprzedzony zgrabnym wstępem, przedstawiającym postać Kasjana, oraz omawiającym wcześniejsze polskie przekłady jego dzieł. Dodana została również bibliografia, zawierająca publikacje poświęcone jego osobie i nauczaniu. Samo tłumaczenie napisane jest bardzo przystępnym językiem, co znacznie ułatwia przyswojenie treści. Ponadto na uwagę zasługują, miejscami dość obszerne, przypisy, które pomagają w zrozumieniu trudniejszych fragmentów tekstu. Znajdują się w nich wyjaśnienia niektórych nazw własnych oraz przybliżenie postaci, które Kasjan wspomina w swoim dziele.

Tłumaczenie ks. Noconia jest niewątpliwie bardzo istotnym przyczynkiem do recepcji myśli Kasjana na gruncie polskiej patrologii. Pozwala na nowo odkrywać bogactwo jego myśli oraz upowszechniać je zwłaszcza we współczesnej teologii duchowości. Życzyć sobie trzeba, by jak najszybciej ukazała się druga część *Rozmów*, która pozwoli w całości zastąpić wysłużony już przekład ks. Wrzoła.

By dopełnić rozważań nad polskimi przekładami dzieł Jana Kasjana, trzeba dodać, że, niestety, nie doczekaliśmy się jeszcze współczesnego polskiego tłumaczenia dwóch pozostałych tekstów Kasjana: *De institutis coenobiorum* oraz *De incarnatione Domini contra Nestorium*. To drugie dzieło nie było w ogóle tłumaczone jeszcze na język polski. Mały wyjątek w tym względzie stanowi fragment poświęcony osobie Maryi, przełożony przez W. EBOROWICZA¹⁰. A zatem przetłumaczenie pozostałych tekstów Kasjana pozostaje wyzwaniem, które, jeśli zostanie podjęte, będzie miłym krokiem pozwalającym na upowszechnienie jego nauczania na gruncie polskiej teologii.

2. Opracowania Kasjanowej spuścizny

Mówiąc o polskojęzycznych opracowaniach myśli Kasjana, trzeba najpierw wspomnieć jedyną polską monografię na jego temat. Chodzi o książkę C. STEWARTA pt. *Kasjan Mnich*. Nie jest to w pełni polskie opracowanie, a jedynie tłumaczenie z języka angielskiego, którego dokonała T. LUBOWIECKA. Niemniej jednak jest to pozycja, która stanowi znaczący wkład w polską literaturę poświę-

⁹ JAN KASJAN, *Rozmowy z Ojcami*, t. I: *Rozmowy I–X*, (ŹrMon 28), tł. A. Nocoń, Kraków 2002. *Rozmowy IX i X* w tłumaczeniu ks. Noconia wydane zostały także w osobnej książce: JAN KASJAN, *Rozmowy o modlitwie. Rozmowy IX i X z abba Izaakiem*, (Z Tradycji Mniszej 31), tł. A. Nocoń, Tyniec 2003.

¹⁰ JAN KASJAN, *O wcieleniu Pana* (fragm.), tł. W. Eborowicz, w: *Maryja w tajemnicy Chrystusa*, Niepokalanów 1997, s. 226.

coną Opatowi z Marsylii. Książka ta wydana została w 2004 r. w benedyktyńskiej serii *Źródła Monastyczne*¹¹. Jej autor jest amerykańskim benedyktynem, który dokonał wielkiego wysiłku, aby w sposób całościowy ukazać życie i myśl wybitnego Galijczyka. Przedstawił wiele wątków biograficznych, omówił jego dorobek literacki oraz przyjrzał się najważniejszym podejmowanym w nim zagadnieniom. Choć praca wydaje się dobrze napisaną, to jednak, jak zaznacza dość krytycznie ks. NOCOŃ w swojej recenzji, jest treściowo niekompletna i warsztatowo niedoskonała¹². Według niego, pominięte zostały niektóre ważne kwestie, jak chociażby temat przyjaźni czy wątki mariologiczne. Również strona językowa polskiego tłumaczenia pozostawia, zdaniem recenzenta, sporo do życzenia. Jednak mimo tych uwag trzeba przyznać, że opracowanie to jest bardzo istotnym i pomocnym w przyswajaniu myśli Jana Kasjana.

Wśród polskich autorów pochyłających się nad twórczością Kasjana na szczególne uznanie zasługuje, wspomniany wcześniej, ks. A. Nocoń. Oprócz już omówionego jego przekładu *Rozmów z Ojcami* oraz wspomnianej recenzji książki *Kasjan Mnich*, ukazało się jeszcze kilka jego publikacji poświęconych Opatowi z Marsylii. W ramach serii wydawniczej *Wielcy ludzie Kościoła* ukazał się w 2004 r. tom poświęcony Kasjanowi¹³. Jest to bardzo zgrabna monografia, która w sposób bardzo zwięzły przedstawia jego życie i nauczanie. Książka ta, jak zresztą cała seria, ma na celu krótkie przedstawienie danej sylwetki szerokiemu odbiorcy i ukazanie jej znaczenia dla historii Kościoła. Nie jest to więc praca ściśle naukowa, choć napisana rzetelnie i opatrzona bibliografią.

Oprócz publikacji książkowych ukazały się również w języku polskim dwa artykuły ks. Noconia poświęcone Kasjanowi. Pierwszy z nich podejmuje zagadnienie przyjaźni¹⁴. Omówiona w nim jest *Rozmowa XVI*, która jest swoistym traktatem o przyjaźni. Autor artykułu omawia najpierw Kasjanową definicję przyjaźni, następnie zastanawia się, jaki wpływ na jego koncepcję przyjaźni miał CYCERON. W trzecim punkcie podejmuje zagadnienie mistyki przyjaźni, by w ostatnim zapytać o przyczynę i cel napisania przez Kasjana *Rozmowy XVI*. Drugi artykuł poświęcony jest trzem terminom, których używa Galijczyk na określenie pojęcia miłość: *caritas, dilectio, amor*¹⁵. Autor zastanawia się, czy owe trzy określenia znaczą zasadniczo to samo i stosowane są synonimicznie, czy też należy widzieć w nich trzy różne znaczenia, i co za tym idzie, potrzebę ich rozróżniania także podczas tłu-

¹¹ C. STEWARD, *Kasjan Mnich*, tł. T. Lubowiecka, (ŹrMon 34), Kraków 2004.

¹² A. NOCOŃ (rec.), C. STEWARD, *Kasjan Mnich*, tł. T. Lubowiecka, (ŹrMon 34), Kraków 2004, VoxP 25 (2005), t. IV, s. 407.

¹³ A. NOCOŃ, *Jan Kasjan*, Kraków 2004.

¹⁴ TENŻE, *Przyjaźń w ujęciu Jana Kasjana*, VoxP 26 (2006), t. XLIX, s. 471–481.

¹⁵ A. NOCOŃ, *Caritas, dilectio, amor w „Collationes Patrum” Jana Kasjana*, VoxP 28 (2008), t. LII, s. 729–742.

maczenia tekstu. Dochodzi do wniosku, że owe trzy słowa, oznaczające u Kasjana „miłość”, wyznaczają „archipelag” różnych znaczeń — od miłości w znaczeniu miłości cielesnej po cnotę teologalną¹⁶

Spośród kolejnych polskich opracowań myśli Jana Kasjana wymienić trzeba najpierw, idąc chronologicznie, artykuł ks. Z. GOLIŃSKIEGO, opublikowany w 1936 r., poświęcony kłamstwu i prawdomówności¹⁷. Autor podejmuje w nim bardzo wąskie zagadnienie: kwestię etycznej oceny kłamstwa użytecznego. Dopuszczalność kłamstwa użytecznego była jedną z wątpliwości moralnych początków chrześcijaństwa. Opinia św. AUGUSTYNA, mówiąca, że kłamstwo użyteczne jest niedopuszczalne moralnie, stała się obowiązującą w chrześcijańskim świecie. Natomiast Kasjan głosił obronę godziwości kłamstwa użytecznego. Był ostatnim z Ojców Kościoła, który tak wyraźnie wypowiadał się w tym temacie, dlatego też jego opinia jest godną podkreślenia.

Kolejnym opracowaniem jest wydany w 1980 r. artykuł ks. J. ZIĘBY¹⁸. Jest to publikacja szczególna, ponieważ podejmuje zagadnienie relacji łaski Bożej i wolnej woli w ujęciu Kasjana. Temat pokuty staje się doskonałą kanwą do podjęcia rozważań nad zagadnieniami wolnej woli i łaski, które w nauczaniu Opata z Marsylii stanowią bardzo istotny element. To właśnie podejmowanie pokuty w życiu chrześcijanina jest tym terenem, na którym zbiega się wysiłek człowieka i zbawcza interwencja Boga. Choć, jak wspomniano już wcześniej, nie ustrzegł się Kasjan wypowiedzi, które z dzisiejszego punktu widzenia mają zabarwienie wyraźnie semipelagiańskie, to jednak ostatecznie mówiąc o pokucie, daje pierwszeństwo łasce; jak stwierdza ks. J. Zięba: „Pokuta jest przejawem działania Bożego, które przemienia serce człowieka i prowadzi go przez czystość do kontemplacji”¹⁹. A zatem, to dzięki łasce człowiek zostaje zaproszony do współpracy z Bogiem w procesie nawrócenia. Omawiany artykuł podejmuje pośrednio kwestię relacji łaski i wolnej woli, ale wydaje się koniecznym opracowanie tego tematu w osobnej, obszerniejszej publikacji.

W dalszej kolejności wspomnieć należy o dwóch rozprawach doktorskich, które nie ukazały się drukiem, ale na które powołują się inni autorzy. Chodzi mianowicie o pracę O. TABAKI²⁰, poświęconą tematowi modlitwy, oraz o pracę G. KALEJTY²¹ —

¹⁶ Oprócz publikacji w języku polskim ukazały się również dwa artykuły A. NOCONIA w innych językach. Pierwszy, poświęcony przyjaźni: *Classica amicitiae notio secundum mysticam et asceticam Cassiani interpretationem*, „Latinitas” 2 (1998), s. 128–140, oraz drugi, omawiający mariologiczne zagadnienia w nauczaniu Kasjana: *La dottrina mariana nell' „Incarnazione del Signore” di Giovanni Cassiano*, „Teotokos” 12 (2004), nr 1–2, s. 183–196.

¹⁷ Z. GOLIŃSKI, *Nauka Jana Kasjana o kłamstwie i prawdomówności*, CT 17 (1936), s. 491–502.

¹⁸ J. ZIĘBA, *Łaska Boża i wolna wola jako komponenty pokuty według Jana Kasjana*, SPelp 11 (1980), s. 163–175.

¹⁹ *Tamże*, s. 174.

²⁰ O. TABAKA, *Zagadnienie modlitwy w „Collationes Patrum” Jana Kasjana*, Lublin 1986.

²¹ G. KALEJTA, *Nauka o grzechu w „Collationes Patrum” Jana Kasjana*, Lublin 1993.

o grzechu. Obydwie podejmują bardzo ważne zagadnienia Kasjanowego nauczania. Jednak małym ich niedociągnięciem jest to, że nie biorą pod uwagę całości piśarstwa Galijczyka. Skupiają się tylko na *Rozmowach*, a trzeba dodać, że również w pozostałych dziełach, zwłaszcza w *De institutis*, znajdują się istotne wskazówki dotyczące modlitwy i grzechu.

Pełniejszym, bo obejmującym wszystkie dzieła Kasjana, opracowaniem na temat modlitwy jest praca o. T. KRUPNIKA²². Jest to książkowo wydana część rozprawy doktorskiej (dwa z pięciu jej rozdziałów). Autor najpierw skupia się na tym, co stanowi przygotowanie do modlitwy. Mówi o natchnieniach oraz uwarunkowaniach wewnętrznych i zewnętrznych do niej. Następnie omawia rodzaje modlitwy oraz przedstawia Kasjanowy komentarz do poszczególnych prośb z Modlitwy Pańskiej, najwznioślejszej z modlitw. Na koniec porusza kwestię dokonującego się poprzez modlitwę zjednoczenia z Bogiem, które uznać można za cel życia mnicha.

Inną publikacją poświęconą modlitwie jest artykuł ks. H. DYBSKIEGO²³. Omówione są w nim najpierw źródła modlitwy, warunki dobrej modlitwy i jej rodzaje. Następnie mowa jest o wyższym stopniu modlitwy. Do tego mistycznego stopnia modlitwy zaliczone są: Modlitwa Pańska oraz kontemplacja. W ostatnim punkcie podjęta jest kwestia doskonalenia życia modlitwy, która ma zmierzać aż do opanowania umiejętności modlitwy nieustannej.

Wśród opracowań podejmujących zagadnienie modlitwy należy wymienić jeszcze jedną rozprawę doktorską, napisaną przez J. RAKA²⁴. Jest to studium porównawcze poświęcone czterem komentarzom do Modlitwy Pańskiej. Dla autorów starożytnych komentowanie modlitwy *Ojciec nasz* było zadaniem nader istotnym, gdyż, jak już wcześniej wspomniano, modlitwa ta była uważana za najwznioślejszą z modlitw. Również współcześnie zasadnym wydaje się, by te komentarze zgłębiać i dzięki temu jeszcze lepiej rozumieć przesłanie modlitwy danej przez samego Chrystusa. Autor zadał sobie trud porównania czterech komentarzy, napisanych przez znaczących Ojców chrześcijańskiego Zachodu, w tym Jana Kasjana, wykazując, jakie są podobieństwa i różnice w rozumieniu Modlitwy Pańskiej.

Niedawno, bo w 2007 r., ukazało się kolejne opracowanie poświęcone modlitwie. Jest to także próba porównania myśli dwóch autorów, tym razem ORYGENESA i Kasjana, odnośnie modlitwy przebłagalnej²⁵. Autor artykułu najpierw zajmuje się miejscem modlitwy przebłagalnej wśród innych rodzajów modlitw w ujęciu obydwu pisarzy wczesnochrześcijańskich. A w drugiej części omawia interpretację jed-

²² T. KRUPNIK, *Modlitwa w życiu mniszym według Jana Kasjana*, Kraków 1998.

²³ H. DYBSKI, *Modlitwa w ujęciu Jana Kasjana*, VoxP 19 (1999), t. XXXVI–XXXVII, s. 335–348.

²⁴ J. RAK, *Komentarz do modlitwy: „Ojciec nasz” u Tertuliana, Ambrożego, Jana Kasjana i Piotra Chryzologa. Studium porównawcze*, Lublin 1996.

²⁵ M. SZRAM, *Modlitwa przebłagalna w ujęciu Orygenesusa i Jana Kasjana*, „Teologia Patrystyczna” 4 (2007), s. 99–109.

nego z wezwań Modlitwy Pańskiej: „odpuść nam nasze winy, jako i my odpuszczamy naszym winowajcom”, jako konkretnego przykładu modlitwy błagalnej. Stanowiska Orygenesa i Kasjana odnośnie modlitwy przebłagalnej są w wielu momentach zbieżne. Jest to świadectwem nie tylko osobistych zapożyczeń Galijczyka, ale szerszej zależności całej teologii modlitwy chrześcijańskiego Zachodu od ujęcia Orygenesa, który stanowi swoisty punkt odniesienia w tym temacie.

Kończąc omawianie polskich opracowań na temat Jana Kasjana, trzeba wspomnieć jeszcze o jednej bardzo szczególnej publikacji. Chodzi mianowicie o artykuł ks. A. ŻURKA pt. *Tajemnica wcielenia w galijskiej literaturze V wieku na przykładzie Jana Kasjana*²⁶. Jest to jedyne opracowanie w języku polskim podejmujące zagadnienia dogmatyczne²⁷. Opat z Marsylii napisał jedno dzieło dogmatyczne: *De incarnatione Domini contra Nestorium*. Artykuł ks. Żurka jest poświęcony temu właśnie dziełu. Najpierw bardzo szeroko przedstawia okoliczności powstania tego traktatu. Gdy pojawiła się „sprawa NESTORIUSZA”, Kasjan został prawdopodobnie poproszony o pomoc w przewyciężeniu tej herezji i dlatego napisał to dzieło. Następny punkt artykułu jest omówieniem całości Kasjanowego traktatu. W dalszej kolejności autor przedstawia, na czym polegała herezja nestoriańska, by w końcu ukazać koncepcję wcielenia oraz chrystologię Galijczyka. Zdaniem autora, w omawianym przezeń traktacie nie można doszukać się pełnej i spójnej nauki o wcieleniu Syna Bożego. Podobnie chrystologia w tym dziele nie jest zwartym systemem, a raczej odpowiedzią na konkretne tezy Nestoriusza. I choć *De incarnatione* posiada bardzo ciekawe wątki dogmatyczne, to jednak bardziej jest świadectwem sporów dogmatycznych, jakie toczyły się w łonie chrześcijaństwa, w V w., niż spójnym i jasnym traktatem dogmatycznym. Taka jest konkluzja ks. Żurka, która jest jedyną polską opinią na ten temat. Wydaje się bardzo pożądanym, by kwestie dogmatyczne w nauczaniu Jana Kasjana doczekały się kolejnych polskojęzycznych opracowań.

3. Hasła encyklopedyczne i podręcznikowe

Ważną rolę w zdobywaniu wiedzy na temat poszczególnych Ojców Kościoła pełnią pozycje leksykalne i podręcznikowe. By scharakteryzować całość polskojęzycznych opracowań na temat Jana Kasjana, omówione zostaną najpierw pozycje słownikowe i encyklopedyczne, a następnie wybrane opracowania podręcznikowe.

²⁶ A. ŻUREK, *Tajemnica wcielenia w galijskiej literaturze V wieku na przykładzie Jana Kasjana*, VoxP 20 (2000), t. XXXVIII–XXXIX, s. 267–280.

²⁷ Wspomniano już wcześniej o artykule A. Noconia na temat mariologii. Jest to wprawdzie opracowanie polskiego autora, ale napisane w języku włoskim, stąd trudno go zaliczyć do polskiego dorobku poświęconego myśli Jana Kasjana.

Chronologicznie pierwszym słownikiem, który wspomina postać Jana Kasjana, jest *Słownik wczesnochrześcijańskiego piśmiennictwa*²⁸. Postać Opata z Marsylii przedstawiona jest w sposób dość obszerny. Oprócz noty biograficznej, obejmującej najważniejsze fakty z jego życia wraz z odpowiednimi datami, przedstawiony został dorobek pisarski. Autor hasła nie poprzestaje na wymienieniu dzieł Kasjana, ale również omawia krótko ich treść. Na koniec scharakteryzowano krótko najważniejsze rysy jego doktryny oraz ukazano jej wpływ na kolejne wieki chrześcijaństwa.

Kolejną pozycją leksykalną poświęconą Ojcom Kościoła jest mały słownik pt. *Pisarze wczesnochrześcijańscy*²⁹. Jest to niewielka książeczka, która w bardzo skondensowany sposób przedstawia postaci poszczególnych Ojców. Życiorys Jana Kasjana podano w niej zaledwie w trzech zdaniach i jedynie wymieniono tytuły jego dzieł.

Znacznie obszerniej opisana została postać wybitnego Galijczyka w *Encyklopedii katolickiej*. Przedstawiony on został jako teoretyk i organizator życia monastycznego. Pierwsza część hasła poświęcona jest jego życiu i pisarskiemu dorobkowi³⁰. Biografia przedstawiona została encyklopedycznie, ale bardzo konkretnie. Natomiast poszczególne dzieła zostały nie tylko wymienione, ale również wskazano najważniejsze obszary zawartej w nich treści. Druga część hasła omawia poglądy Kasjana³¹. Autor przedstawia krótko najważniejsze rysy jego nauczania. Mówi o tych, od których czerpał natchnienia, oraz o tych, na których szczególnie wywarło wpływ jego nauczanie. Na końcu drugiej części hasła, co stanowi znaczącą pomoc, umieszczono bibliografię, pozwalającą zorientować się w najważniejszych publikacjach poświęconych Kasjanowi.

W języku polskim powstało kilka podręczników do nauki patrologii. Na potrzeby niniejszego opracowania wymienione zostaną trzy z nich: przetłumaczony z języka niemieckiego autorstwa B. ALTANERA i A. STUIBERA oraz podręczniki polskich autorów: ks. SZ. PIESZCZOCHA i ks. F. DRĄCZKOWSKIEGO. Pierwszy z nich wspomina Jana Kasjana wśród pisarzy galijskich³². Przedstawia najpierw najważniejsze fakty z jego życia oraz krótko charakteryzuje jego dzieła. Następnie omawia najważniejsze wątki nauczania: kwestię natury i łaski oraz doskonałości mnichów. Całość zamyka dość obszerna bibliografia publikacji poświęconych Kasjanowi.

Podręcznik ks. Sz. Pieszczocho przedstawia postać Opata z Marsylii raptem w kilku zdaniach, umieszczając go w dziale poświęconym teologii poaugustyńskiej³³

²⁸ Jan Kasjan, w: J.M. SZYMUSIAK, M. STAROWIEYSKI (red.), *Słownik wczesnochrześcijańskiego piśmiennictwa*, Poznań 1971, s. 224–226.

²⁹ C.V. MANZANARES, *Pisarze wczesnochrześcijańscy*, tł. E. Burska, Warszawa 1996.

³⁰ M. DANILUK, P. PACIOREK, *Jan Kasjan, I: Życie i dzieła*, EK 7, k. 799–800.

³¹ M. DANILUK, *Jan Kasjan, II: Poglądy*, EK 7, k. 800–801.

³² B. ALTANER, A. STUIBER, *Patrologia*, tł. P. Pachciarek, Warszawa 1990, s. 588–590.

³³ SZ. PIESZCZOCH, *Patrologia*, Gniezno 1998, s. 119–120.

Najobszerniej spośród trzech wymienionych publikacji podręcznikowych postać Jana Kasjana omawia ks. F. Drączkowski³⁴. Najpierw przedstawia notkę biograficzną, następnie jego dorobek pisarski, ukazując treść poszczególnych dzieł. Omawiając główne wątki nauczania, skupia się przede wszystkim na drodze doskonalenia mnicha oraz na relacji, jaka zachodzi pomiędzy łaską Bożą a wolną wolą człowieka. Na koniec krótko opisuje znaczenia, jakie postać Kasjana wywarła na późniejszych autorach chrześcijańskich.

* * *

Podsumowując rozważania na temat polskojęzycznej literatury poświęconej Janowi Kasjanowi, trzeba stwierdzić, że choć nie jest to dorobek szczególnie imponujący, to jednak widać pewien wzrost zainteresowania tym szczególnym Ojcem Kościoła. Choć ciągle brak współczesnych polskich przekładów dwóch jego dzieł (*De institutis coenobiorum*, *De incarnatione Domini contra Nestorium*), to jednak pojawiają się publikacje, które próbują przybliżyć jego nauczanie. Zwłaszcza czas przełomu wieków zaowocował kilkoma opracowaniami, z których najwięcej dotyczyło tematu modlitwy. Choć pojawiają się również prace poświęcone innym zagadnieniom, to jednak ciągle pozostaje wiele wątków jeszcze nie opracowanych, jak chociażby: zagadnienia antropologiczne, nauka o poszczególnych cnotach, wizja klasztoru i inne.

Istotnym niewątpliwie wkładem w popularyzację osoby i nauczania wybitnego Galijczyka jest dokonane niedawno przez ks. A. NOCONIA nowe tłumaczenie pierwszej części *Rozmów*, które zachęca do pochylania się nad myślą Opata z Marsylii. Nauczanie, które pozostawił w swych dziełach Jan Kasjan, może okazać się bardzo przydatnym współczesnemu człowiekowi, nie tylko zakonnikowi, ale także świeckiemu, pragnącemu dążyć do chrześcijańskiej doskonałości. Trzeba by sobie życzyć, aby wzrastało zainteresowanie jego osobą i nauczaniem.

³⁴ F. DRĄCZKOWSKI, *Patrologia*, Pelplin – Lublin 1998, s. 347–351.